

Joseph E. Stiglitz, Andrew Charlton
Pravedna trgovina za sve

Naslov izvornika
Joseph E. Stiglitz and Andrew Charlton
Fair Trade For All
Oxford University Press
© Oxford University Press

Copyright © hrvatskog izdanja
MASMEDIA d.o.o., Zagreb, Savska 66
www.masmedia.hr

Nakladnici
Poslovni dnevnik
MASMEDIA

Urednik
Vjeran Andrašić

Izvršna urednica
Ksenija Gredelj Vargović

Lektura
Perina Vukša

Izrada kazala
Ivana Kirinić

Računalna priprema teksta
Martina Mamić

Dizajn omota
Adverta d.o.o., Andrija Previšić

Tisak
Grafički zavod Hrvatske

ISBN 978-953-157-514-0

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 663030

Joseph E. Stiglitz
Andrew Charlton

Pravedna trgovina za sve

Prijevod
Ivan Grgurić

Poslovni dnevnik
MASMEDIA

Predgovor

Potkraj dvadesetog stoljeća liberalizacija trgovine postala je dio mantre političkog vodstva u razvijenim zemljama i na ljevici i na desnici. Predsjednik Clinton nadao se da će nova runda trgovinskih pregovora koja je trebala započeti na sastanku WTO-a u Seattleu, u prosincu 1999., biti njegovo konačno postignuće u stvaranju novog svijeta s liberaliziranom trgovinom, što bi se naslanjalo na uspješno stvaranje NAFTA-e i dovršetak Urugvajске runde. Možda će se nova runda pamtiti kao Runda iz Seattlea, ili još bolje, Clintonova runda, kao što su i prijašnje runde dobivale imena po gradovima gdje su započele (primjerice Tokijska runda iz 1951. i Tokijska runda 1973. – 1979.) ili prema dužnosniku s kojim su se poistovjećivali pregovori (primjerice Dillonova runda 1960. – 1961. i Kennedyjeva runda 1964. – 1967.).

Kao glavni ekonomist Svjetske banke, bio sam vrlo zabrinut zbog nepravdi Urugvajске runde i osjetljiv na činjenicu da ova runda nije ispunila obećanja dana zemljama u razvoju. Ove nepravde izložio sam u svojem govoru na sastanku WTO-a te sam pozvao na započinjanje nove razvojne runde koja bi ih ispravila.*

Samo nekoliko dana prije početka sastanka WTO-a u Seattleu (u svojem govoru na Sveučilištu Harvard) predvidio sam da ako ispravljanje ovih nepravdi ne bude visoko na dnevnom redu pregovora, zemlje u razvoju neće pristati na tu novu rundu trgovinskih pregovora. Kao što se ispostavilo, Seattle je bio potpuni neuspjeh. Ulične pobune i protesti tijekom sastanka bili su javna manifestacija promjene u raspravama o trgovini i liberalizaciji trgovine – te još važnije promjene u odnosu između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju.

Na prijelazu tisućljeća razvila se nova svijest o kolektivnoj odgovornosti za izazove s kojima se sučeljavaju siromašne zemlje, ali se i priznalo da su prijašnje runde trgovinskih pregovora bile nepravedne. Napredne industrijske zemlje odgovorile su na događaje u Seattleu i na širu javnu potporu novom pristupu rješavanja međunarodnih problema. U Dohi, u studenom 2001., pristale su na dnevni red za koji su *tvrdile* da odražava probleme u zemljama u razvoju.

* Pogledati Stiglitz (1999b; 1999c)

Ali poslije godinu i pol postalo je jasno da razvijene zemlje nisu ispunile obećanja dana u Dohi. Činilo se da će čak i uz ostvarivanje napretka u poljoprivredi, taj napredak biti vrlo spor – mogle bi proći godine prije nego što se subvencije smanje na razinu iz 1994. Neposredno prije sastanka u Cancúnu, u rujnu 2003., Sjedinjene Američke Države bile su jedina zemlja koja nije htjela potpisati sporazum koji bi zemljama u razvoju osigurao pristup najvažnijim lijekovima, ali čak i nakon što su popustile pritiscima, ostaje dojam da su tražile velika ograničenja na dostupnost ovih lijekova. Uvjeti na koje su prisiljavali druge zemlje – čak i Australiju – u bilateralnim su sporazumima poslali jasnu poruku da Sjedinjene Američke Države nemaju namjeru zemljama u razvoju pružiti jednostavan pristup generičkim lijekovima po pristupačnim cijenama.

Niti jedan ministar trgovine iz razvijenih zemalja neće braniti nepravедnost primjerice poljoprivrednih odredbi. Kada je prijašnja verzija izvještaja, na poziv predsjednika Generalnog vijeća, prezentirana UN-u, i kada je prezentirana na sastanku WTO-a u Ženevi, nitko, čak ni predstavnici Sjedinjenih Američkih Država, nije osporavao optužbe protiv vrlo nepravednih prijašnjih runda, pa čak i protiv nekih nepravednih prijedloga o kojima se pregovaralo u sklopu trenutačne runde. Ministri trgovine neslužbeno govore ovako: “Što nam je činiti? Naši kongresi i parlamenti vezali su nam ruke. Mi ne možemo ukrotiti posebne interese. Mi živimo u demokracijama, i to je dio cijene koju moramo platiti zato što živimo u demokracijama. Činimo najbolje što možemo.”

U Cancúnu je, možda čak i prvi put, bilo dovoljno transparentnosti da su novinari mogli prenositi što se na sastanku događa. Tijekom pregovora, brzi izvještaji o dnevnom razvoju događaja slali su se natrag u nacionalne prijestolnice. Zapravo, demokracije zemalja u razvoju odgovorile su: “I mi živimo u demokracijama. Naše demokracije zahtijevaju da potpišemo pravedan sporazum. Ako dođemo s još jednim sporazumom koji je jednako nepravedan kao i prošli, izgubit ćemo izbore. Ni mi nemamo izbora.” Tako se izbor sveo na pravedan sporazum koji će odražavati osjećaje velike većine stanovništva i u razvijenim i u manje razvijenim zemljama, ili još jedan nepravedan sporazum koji bi odražavao samo posebne interese u razvijenim zemljama. Jasno je bilo da su zemlje u razvoju bile na moralno superiornijoj poziciji od razvijenih zemalja.

Nakon neuspjeha pregovora u Cancúnu, zemlje članice Commonwealtha – skupine zemalja s povijesnim vezama s Velikom Britanijom – zamolile su nas da provedemo istraživanje o Razvojnoj rundi. Pedeset dvije zemlje članice Commonwealtha su razvijene zemlje (Velika Britanija, Kanada, Australija, Južnoafrička Republika i Novi Zeland), velike zemlje u razvoju (Indija, Pakistan, Nigerija, Malezija) i mnoge male zemlje (Sveti Kristofor i Nevis, Fidži, Cipar). Stoga Commonwealth pruža je-

dinstven forum u kojem se može na otvoren način raspravljati o ključnim pitanjima koja određuju odnos između razvijenih zemalja i zemalja u razvoju.

Zemlje Commonwealtha postavile su pitanje: “Kako bi izgledala istinska razvojna runda pregovora – runda koja bi odražavala interese i probleme zemalja u razvoju, runda koja bi ubrzavala njihov razvoj?” Odgovorili smo im da bi takva runda izgledala znatno drukčije od one koja je izložena na dnevnom redu Doha-runde, a osobito od načina na koji se Doha-runda razvijala. Došli smo do zaključka da takozvana Razvojna runda nije zaslužila ovaj epitet. Ova knjiga izlaže preporuke ovog izvještaja unutar šireg konteksta pregovora trgovinske politike, razvoja i WTO-a.

Neki će ljudi kritizirati sadržaj i motivaciju ove knjige. Sigurno je da postoji bojazan da će se navođenjem nepravednosti globalnih trgovinskih pravila ova knjiga dovesti do toga da će vlade i posebni interesi, osobito u zemljama u razvoju, za svoje probleme kriviti druge, umjesto da se okrenu provođenju velikih unutrašnjih reformi. Međutim kao i s bilo kojim rezultatima istraživanja, informacije se mogu upotrebljavati u krive svrhe, i jedina zaštita je da se koliko god je to moguće jasno izlože pretpostavke na kojima se temelji istraživanje. Iako je istina da zemlje u razvoju mogu učiniti mnogo više u rješavanju vlastitih problema, te da su mnogi njihovi problemi samo djelomično povezani s ograničenjima na pristup stranim tržištima, ovo nije isprika za međunarodni trgovinski režim koji zagorčava život zemljama u razvoju. Činjenica da istina pojedince može učiniti nesretnima jer shvaćaju kako ih se loše tretira, teško može biti argument za nezapočinjanje istraživanja i širenje rezultata. Dakako da postoji rizik da nepopustljivost na Sjeveru i nerealistična očekivanja na Jugu mogu dovesti do bezizlazne situacije. Ali ova knjiga, pokazujući da postoji prorazvojni dnevni red bogat sadržajem, pruža različite putove kojima se može ostvariti napredak.

Veći dio knjige je analiza ostvarenja. Opisuje politike koje bi najviše pridonijele integraciji zemalja u razvoju u svjetski trgovinski sustav, koje bi im donijele najviše trgovinskih mogućnosti te koje bi im pomogle da iskoriste te mogućnosti. Pretpostavka je da će bolje razumijevanje učinaka trgovinskih sporazuma pomoći u mobilizaciji javnog mišljenja u razvijenim zemljama i zemljama u razvoju; to će pomoći pregovaračima u teškim pregovorima koji su karakteristika svih runda trgovinskih pregovora; a to bi pak trebalo pomoći u donošenju reformi u procedurama i institucijama WTO-a koje će povećati transparentnost i dovesti do pravednijih ishoda. Kao što stara izreka glasi: znanje je moć. Mi se nadamo da informacije koje pruža ova knjiga mogu igrati malu ulogu u oblikovanju rezultata trgovinskih pregovora.

Trebamo objasniti što ova knjiga jest, a što nije. Ova knjiga predstavlja pregled teorijskih i empirijskih dokaza – većina detalja izložena je u dodacima – o utjecajima odredbi iz prijašnjih trgovinskih sporazuma, kao i novih predloženih spora-

zuma, na blagostanje i na razvoj u zemljama u razvoju. Na temelju ovog pregleda naznačujemo skup prioriteta 'istinske' Razvojne runde. Sama knjiga ne sadržava nikakva nova istraživanja ovih utjecaja, ali zato analizira pretpostavke, prednosti i nedostatke već postojećih istraživanja.

Ako Doha-rundu žele završiti uspješno – kao i bilo koju drugu rundu trgovinskih pregovora – zemlje u razvoju trebat će veliku pomoć kako bi im se omogućilo da se prilagode promjenama koje donosi ova runda, ali i u iskorištavanju njezinih novih mogućnosti. Stoga je ključno pitanje koje se razmatra: "Koji bi oblik pomoći razvijene industrijske zemlje trebale pružiti?" No prije nego što razmotrimo ovo pitanje, moramo si postaviti još neka: "Zašto je ova pomoć toliko važna? Zašto su troškovi prilagodbe veći u zemljama u razvoju, a njihova mogućnost podnošenja troškova manja nego u razvijenim zemljama?" Nadamo se da ćemo objašnjenjem zašto je pomoć razvijenih zemalja toliko važna ako hoćemo da liberalizacija trgovine donese potencijalne koristi zemljama u razvoju, još više povećati odlučnost razvijenih zemalja u ispunjavanju obećanja koja su već dana zemljama u razvoju. Stječe se dojam da su razvijene zemlje ispunile malen dio svojih obveza prema zemljama u razvoju i razvijenim zemljama na koje su pristale u Doha-rundi, a da bi trenutačna runda trgovinskih pregovora zaslužila naziv Razvojna runda. Isto tako, barem je nekoliko razvijenih zemalja daleko od ispunjavanja obećanja o financijskoj pomoći koja su dana u Monterreyu, u ožujku 2003. godine. Ove su se obveze temeljile na najplemenitijim ciljevima, kako bi se stvorila pravednija globalizacija i povećalo blagostanje najsiromašnijeg dijela svjetskog stanovništva. Nadamo se da ova knjiga na neki način može pridonijeti ostvarenju ovih ciljeva.

Joseph Stiglitz, 2005.

Uvod

Ova knjiga izlazi u vrijeme kada je svjetska pozornost usmjerena na Šesti ministarski sastanak WTO-a u Hong Kongu u prosincu 2005. godine.* To je prvi ministarski sastanak nakon propasti pregovora na Petom ministarskom sastanku u Cancúnu u Meksiku. Napredak nakon Cancúna u središnjim spornim pitanjima, uključujući i poljoprivredu, bio je spor, što je i dovelo do sve većeg pesimizma o potencijalnim ishodima pregovora u Hong Kongu. Optimisti se pak ne nadaju bilo kakvom sporazumu, nego onom koji je više od geste koja spašava obraz, kao što su formalne obveze da se nastave pregovori i da se ponovno utvrde uzvišeni ciljevi postavljeni u Dohi.

Dokument koji je pokrenuo ovu rundu pregovora – Doha-deklaracija – bio je ispunjen plemenitim ciljevima. Taj je dokument obećavao da će ispraviti nepravednosti prijašnjih runda trgovinskih sporazuma koji su carine u razvijenim zemljama na uvoz proizvoda iz zemalja u razvoju ostavili na mnogo višoj razini od onih na proizvode iz ostalih razvijenih zemalja. Svijet je spoznao važnost smanjenja siromaštva u Trećem svijetu. Stoga je ostvaren dogovor oko skupine ciljeva – Milenijskih razvojnih ciljeva. Osim toga, sve se više prepoznaje važnost otvaranja trgovinskih mogućnosti zemljama u razvoju – i pružanje pomoći kako bi mogle iskoristiti ove mogućnosti – ako se ovi ciljevi žele ispuniti. Stoga je bilo potpuno prikladno da su ministri trgovine u Dohi odlučili da iduću rundu trgovinskih pregovora pretvore u *razvojnu rundu*, rundu koja će zemljama u razvoju pomagati, a ne otežavati postizanje ovih nada. Međutim ostatak svijeta ne može riješiti probleme s kojima se suočavaju zemlje u razvoju – njihov uspjeh prije svega ovisi o njihovu vlastitom trudu – ali isto tako ostatak svijeta ne bi trebao postaviti pravila tržišne utakmice na njihovu štetu, što je, kako pokazujemo, u mnogim aspektima i činio.

Dio problema bio je da se prema raspravama o reformi globalnog trgovinskog sustava pristupalo sa stajalištem da onaj tko ima veću pregovaračku moć, a to su razvijene zemlje, dobiva veći dio kolača. Čak i da je dnevni red zacrtan u Dohi bio potpunije proveden, još bi bio daleko od istinskog razvojnog dnevnog reda. Ali ono što se događalo nakon Dohe, sigurno ne zaslužuje ovaj epitet. Ironija je u tome da i Sjever i Jug mogu imati koristi od pravednog dnevnog reda *orijentiranog prema razvoju*.

Ova knjiga jasno pokazuje da nas, bez obzira na rezultat pregovora u Hong Kongu, čeka dug put u uspostavljanju svjetskoga trgovinskog režima koji osigurava *pravednu trgovinu za sve*. Međutim ne bismo smjeli biti zadovoljni nečim manjim od toga.

---

* Englesko izdanje knjige (nap. ur.).

Zahvala

Knjigu su napisali Joseph Stiglitz i Andrew Charlton u ime Inicijative za dijalog o politici (IPD), mreže koju čine dvjestotinjak ekonomista i istraživača razvoja u cijelom svijetu, a koji su predani produbljivanju razumijevanja procesa razvoja i politika koje bi ubrzale razvoj. Ovaj projekt vodi IPD-ov generalni direktor Shari Spiegel, a pomažu mu IPD-ova programska koordinatorica Shana Hofstetter i direktorica publikacija Kira Brunner. Izvorni izvještaj koji predstavlja srž 5., 8. i 9. poglavlja napisan je na zahtjev i uz potporu Tajništva Commonwealtha. Poslije je recenziran na sastanku IPD-ove trgovinske radne skupine u New Yorku u ožujku 2004., kojom su predsjedali Dani Rodrik sa Sveučilišta Harvard i Andres Rodriguez-Clare iz Interameričke razvojne banke (oboje u svojstvu fizičkih osoba). Zatim su slijedile prezentacije tijekom sastanaka MMF-a i Svjetske banke u Washingtonu, u proljeće 2004., i u Institutu za međunarodnu ekonomiju, gdje je svoje komentare iznio generalni direktor WTO-a Supachai Panitchpakdi. U svibnju 2004. istraživanje je prezentirano u Bruxellesu na godišnjoj konferenciji Svjetske banke o ekonomici razvoja koju je sponzorirala Svjetska banka; a u rujnu 2004., na poziv predsjednika Generalnog vijeća, prezentirano je i u Ujedinjenim narodima i u WTO-u u Ženevi, te na susretu ministara financija Commonwealtha na Svetom Kristoforu i Nevisu. Željeli bismo zahvaliti svim sudionicima na korisnim komentarima tijekom prezentacija, od kojih su mnogi objavljeni u knjizi. Također, zadužili su nas i David Vines, Simon Evenett, Andrew Glyn, Sarah Caro, izdavačica Oxford University Pressa, Anya Schiffrin za neprocjenjivu pomoć u mnogim područjima izrade i promidžbe, Dan Choate i Josh Goodman svojim pomoći pri uređivanju, kao i nekoliko anonimnih recenzenata koji su pružili korisne komentare.

Također želimo zahvaliti na financijskoj pomoći Fordovoj zakladi, MacArthurovoj zakladi, Mott zakladi, Agenciji za međunarodni razvoj iz Kanade (CIDA) i Agenciji za međunarodnu razvojnu suradnju iz Kanade (SIDA). Radnu skupinu IPD-a većinom je financirala CIDA.

Joseph Stiglitz i Andrew Charlton, 2005.

Sadržaj

Popis tablica	14
Popis grafikona	16
Rječnik	18
1. Uvod: Razvoj događaja do danas	27
2. Trgovina može biti dobra za razvoj	35
3. Potreba za Razvojnom rundom	59
4. Što je postignuto u Dohi?	73
5. Principi osnivanja: Osnova pravednog sporazuma	81
6. Poseban tretman za zemlje u razvoju.....	97
7. Prioriteti Razvojne runde.....	113
8. Kako liberalizirati tržišta	123
9. Prioriteti koje moraju ispuniti druge zemlje.....	137
10. Što ne bi trebalo biti na dnevnom redu?.....	143
11. Pridruživanje svjetskom trgovinskom sustavu	157
12. Institucionalne reforme	165
13. Liberalizacija trgovine i troškovi prilagodbe	169
Dodatak 1: Pregled empirijskih istraživanja vezanih uz probleme pristupa tržištu	211
Dodatak 2: Pregled empirijskih istraživanja vezanih uz Singapurska pitanja	261
<i>Bibliografija</i>	277
<i>Kazalo</i>	295